אל-טור: מרחב ציבורי חסום

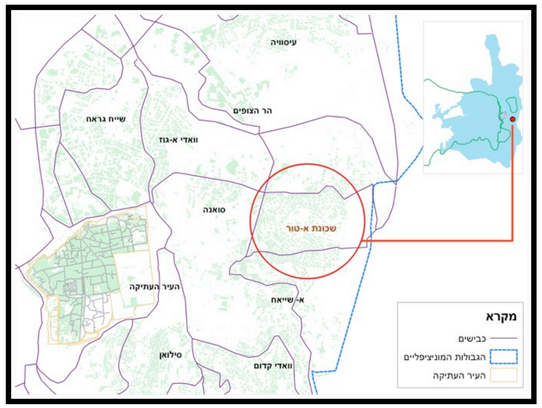

שלב 1: התכנון הסטטוטורי בשכונה
ביצענו בדיקה ראשונית של ייעודי הקרקע ותכניות המתאר בשכונה.

מצאנו היסטוריה של חסך תכנוני, אזורים שהתפתחו ללא הכוונה והנחייה. במיפוי הקיים של השכונה ניתן לראות את המחסור בשטחים פתוחים לציבור. אין כמעט פארקים, כיכרות, אזורי מסחר או מוסדות קהילתיים בולטים שאינם בעלי שייכות מובהקת ופרטית לעדה מסויימת. מצפון ומזרח יש תיחום של שמורת טבע, מדרום ומערב, אתרי דת ובית הקברות.

החלטנו להתמקד ברחובות הראשיים, רובע אל-עדוויה ושייח' ענבר, מתוך הנחה כי ברחובות המסחריים הללו, המובילים את כל תנועת המבקרים בשכונה אל התצפיתיות והכניסות, נוצר המפגש הציבורי המשמעותי של השכונה.

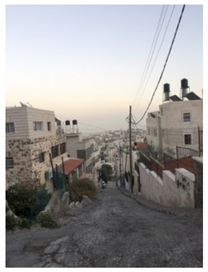

פרופיל השכונה	
שטח:	2,000 דונם
אוכלוסייה:	25,000
יחידות דיור:	3,676
צפיפות:	1.8 נפש לחדר

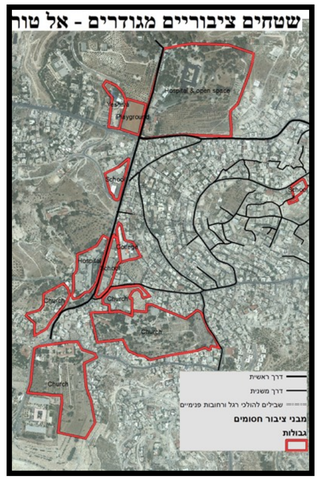

שלב 3: מוסדות ומתחמים

פנינו לחקור גם את המרחבים של המוסדות והמתחמים הפועלים בשכונה. אלו כוללים מספר כנסיות היסטוריות של זרמים שונים, כל אחת המחזיקה בשטחים מגודרים משמעותיים, ומוסדות חינוך וקהילה שונים, ביניהם המנהל הקהילתי, בתי ספר ובתי חולים.

הכנסיות הקטוליות והארותודוכסיות בדרום ודרום-מזרח השכונה מחזיקות בשטחים נרחבים, אך אלו חסומים לחלוטין לתנועת התושבים. מבקרים יכולים להיכנס רק בשעות מסויימות ולעיתים גם לפי שייכות לעדה הנכונה. החזיתות הפונות לרחוב הן חומות גבוהות.

מתחם אוגוסטה ויקטוריה בכניסה הצפונית לא-טור הוא יוצא הדופן, עם עירוב של שימושים שכולל בית חולים, כנסייה,מעט מגורים, בעיקר של זרים, גן ילדים, בית קפה וגנים ומתקני משחק. המקום פתוח למבקרים, אך עד ניכר בידוד מהשכונה, עם שומר שבודק כל מבקר בשער היחיד, שאיננו פונה לשכונה אלא לכביש.

בדרום-מזרח הוקמה קהילה מגודרת על ידי הכנסייה היוונית, שמיועדת לתושבים נוצרים. אזור זה גם הוא מוקף חומה והכניסה אליו נשלטת על ידי שומרים.
יש התחלות שכולל שני בניינים בלב השכונה. ההתנחלות ואזורים צמודים אליה הם בשמירה מתמדת של חברת אבטחה ומשמר הגבול, והמעבר באזור מפוקח ועוברי אורח מתוחקרים ומורחקים.

בתי הספר והמנהל הקהילתי הממלכתי גם הם מתחמים מוקפי חומות. הם פתוחים לציבור בשעות היום, אך הפעילות שלהם מוגבלת בשעות ושימושים והכניסה אליהם גם היא מותנת במעבר בשערים שמורים.

בשכונה פועל מועדון נוער שגם מפעיל מגרש כדורגל בכניסה הצפונית לשכונה, בשטח שנתרם על ידי הכנסייה הלותרנית המפעילה את אוגוסטה ויקטוריה הסמוך. המקום רווה פעילות, אך נותר מגודר ונעול מלבד לקבוצות וגורמים המאורגנים דרך המועדון.

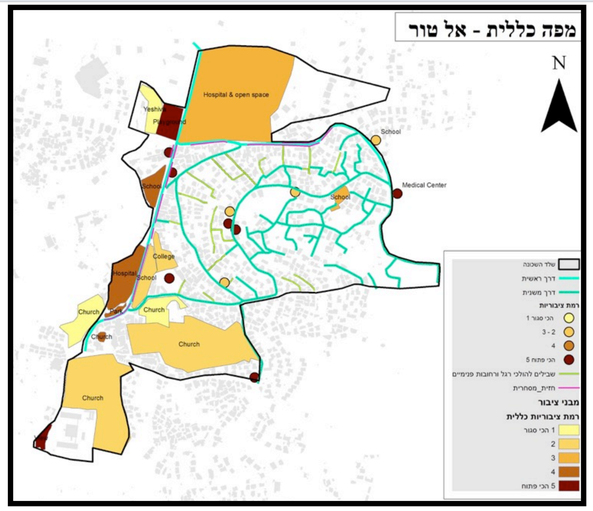

שלב 5: הכלה והדרה של אוכלוסיות שונות
כדי לבחון את השימושים במרחב של אוכלוסיות שנות, עשינו בדיקות ממוקדות של שתי אוכלוסיות ונוחכותם במרחבים הציבוריים: תיירים, וילדים. הממצאים הראו כי דלות המרחב משפיעה לרעה גם על ההטרוגניות של המשתמשים בו.

תנועת התיירים והמבקרים בשכונה מאוד מוגבלת. הם מגיעים בצורה כמעט מוחלטת כקבוצות מאורגנות בתחבורה פרטית)ומייצרים פקקים ברחובות הצרים(ואינם מבלים או מתערבבים בשכונה מעבר לביקורים קצרים בכנסיות. מיעוט המסחר משמעותה שאין משיכה להישאר בשכונה מעבר, ופנים השכונה, על סמטאותיו הצרות, איננו מזמין אנשים פנימה. התצפית המפורסמת של מלון שבעת הקשתות מרוחקת מעט מהשכונה והיא dead end של כביש ולא משולבת במארג הבנוי של השכונה. היא פתוחה לתושבים ולעיתים מושכת אך איננה מקום מעבר שוקק.

בעבור ילדים, המגרשים והשטחים הפתוחים נמצאים תחת שליטה של גורמים שונים ואינם פתוחים לאורך כל שעות היום או לכל הבאים. המרחב הנותר למשחקי ילדים הם הרחובות ופארק ניוול הצמוד לכביש אל-עדוואיה, אשר מייצר מפגש מסוכן בין רכבים לילדים.

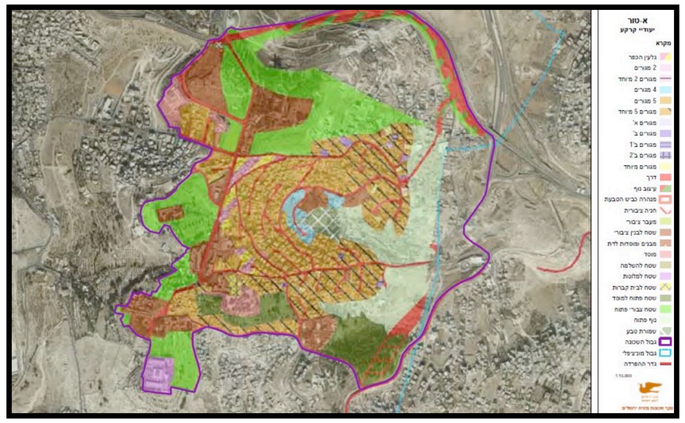

שלב 2: חריגות וחוסר מימוש

בהתעמקות במצב הקיים בפועל, מצאנו פערים עמוקים בין התכנון למציאות בשכונה.

שמורת הטבע המתוכננת, אשר עוטפת מקרוב את השכונה משני כיוונים, היא על הנייר בלבד. בפועל, נדחפים תושבי השכונה לבנות באזורים אלה, והמשך השכונה מתפתח ללא תכנון ראוי וצובר במהרה את אותם ליקויים הקיימים באזורים הוותיקים, ללא רשת כבישים מתוכננת, ללא הקצאה למוסדות ציבור וללא שמירה של שטחים פתוחים.

טוואי הדרכים הראשיות המופיעים בפנים השכונה, באזור המגורים הצפוף ביותר, כמעט ולא קיימת בפועל. במקום זאת, יש מארג של מעברים ומדרגות להולכי רגל בלבד. לרוב אין חניות, אין מדרכות וכלי רכב מתערבבים בצורה מסוכנת עם הולכי רגל וילדים משחקים.

שימושי הקרקע)דונם(		
מבני ציבור	151.8	7.9 %
שטחים פתוחים	613.7	31.8 %
מגורים	142.6	7.4 %
תעסוקה ותיירות	12.2	0.6 %
אחר)בית עלמין/מעבר הר הזיתים(	677.7	35.1 %
דרכים ושטחים פנויים	1,928.9	100 %

שלב 4: רחובות וסמטאות
עם עבודת שטח יותר מקיפה בשכונה, התחלנו להבחין במחסומים גם במקומות פתוחים וציבוריים לכאורה.

גם הרחובות הראשיים של א-טור מוגבלים מבינת תפקודם הציבורי. יש מעט מקום למסחר, כיוון שרחובות תפוסים בחומות ארוכות שחוסמות מוסדות מרכזיים כמו בתי ספר, בתי חולים וכנסיות. המסחר הקיים מקומי באופיו ונמצא כמה פינות שונות בשכונה, שאינן בקרבה מספיקה אחת לשנייה להוות מוקד מסחרי מובהק. תשתיות הרחוב – מדרכות, תאורה, מקומות ישיבה והצללה – שהיו תומכים ברחוב מסחרי-ציבורי גם הם לוקים.

הסמטאות שמהוות את רשת המעברים העיקרית הפנימית של א-טור ארוגות בתוך מגורי התושבים ויוצרות טשטוש של הפרטי והציבורי, סגירות ואינטימיות שאינם מעודדים התפתחות של אזורים ציבוריים באמת. הן גם לא מטופחות, לא מוארות ורוויות מפגעים של בנייה לא מוסדרת.

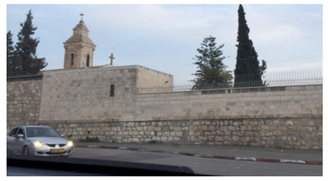

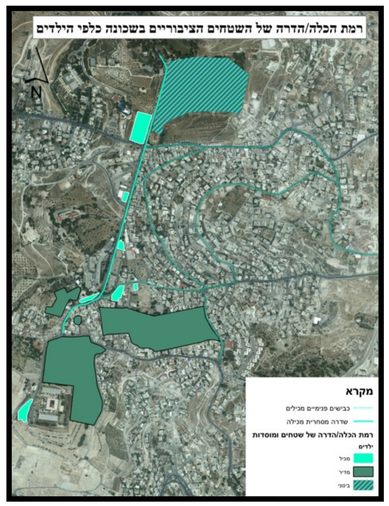

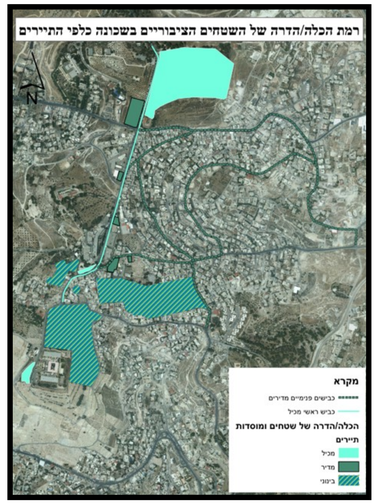

שלב 6: מארג של מתחים וכוחות מנוגדים
בשלב האחרון, התעמקנו במערכים המוסדיים והפוליטיים האחראים על ייצור המרחב בשכונה, תוך כדי שיחות עם מוחמד אג'באריה, המתכנן הקהילתי ודמות עמאר הניני, רכז הנוער.

ברמה הפוליטית, מתנהל מאבק סמוי-למחצה בין גורמים שמייצגים את העירייה, ודרכה את הריבונות הישראלית, ואלו שמייצגים את פת"ח, והריבונות הפלסטינאית, שכמובן שאינם משתפים פעולה. בתי ספר והמהנהל הקהילתי של העירייה פוגשים בחשדנות ועוינות מצד העירייה, שמצידה לא מוכנה להשאיר את שטחיה נגישים וזמינים ללא שמירה, אך גם לא ממנת שמירה מעבר לשעות פעילות מצומצמות. המגרש ומהמועדון הנתמכים על ידי פת"ח, מצידם, פתוחים רק לאותם תושבים אשר מוכנים לעבור דרכם.

אין גורם יחיד בשכונה שיוכל לדרבן שיח ומאבק על פיתוח השטחים, ובמיוחד אין מי שיזום ויגיה את השיח הנחוץ והמורכב מול הכנסיות ובתי החולים על מנת לייצר שינויים ויותר פתיחות מרחבית מצידם כלפי תושבי השכונה. לתושבים, בעצם, אין גב פוליטי שמייצג את צרכיהם ברמה המרחבית וייתמוך בצרכיהם מבחינת תכנון, הקצאת שטחים ופיתוח מוסדות.